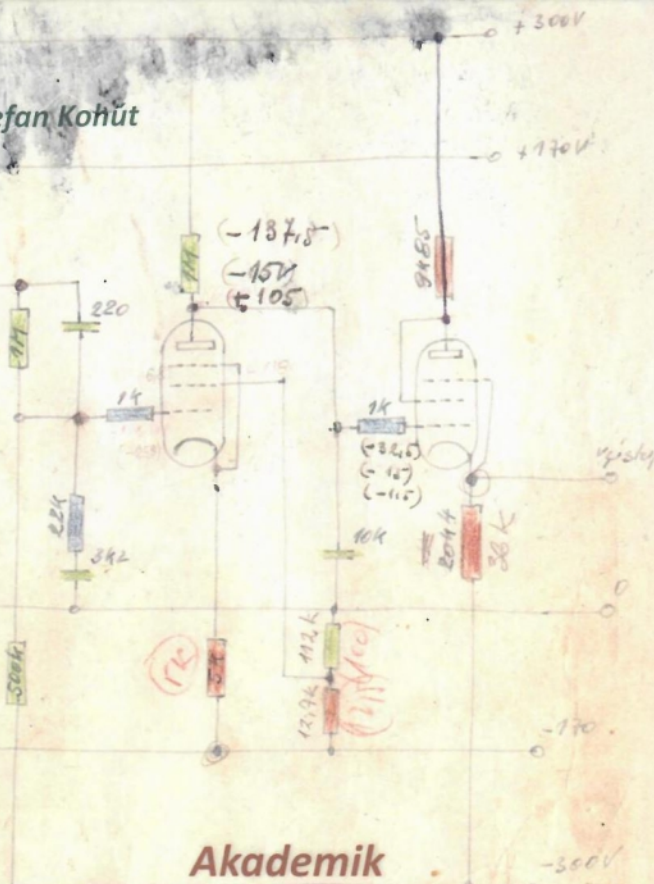
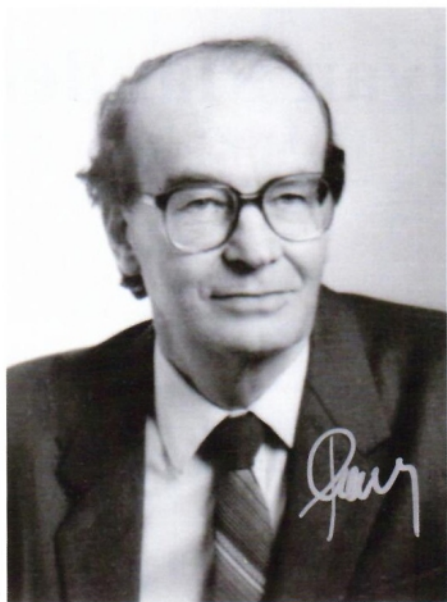

Štefan Kohút

Akademik
Ivan Plander
Život a dielo

15. 8. 1916

Dr. h. c. mult. prof. Ing. Ivan Plander, DrSc.
akademik SAV, akademik ČSAV, akademik AV ZSSR

Akademik

Ivan Plander

Život a dielo

Štefan Kohút

Prílohy: Jana Bečková

VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied
Bratislava 2019

Publikácia bola vydaná s finančnou podporou Slovenskej akadémie vied
na základe odporúčania Edičnej rady SAV.

Vydala VEDA, vydavateľstvo SAV – Centrum spoločných činností SAV, Dubravská cesta 5820/9,
841 04 Bratislava, v spolupráci s Ústavom informatiky SAV, v roku 2019 ako svoju 4 425. publikáciu.

Návrh a spracovanie obálky: Viliam Slobodník

Jazykový redaktor: Emil Borčín

Grafická úprava a zalomenie: Jana Janíková

Fotografie: Ústredný archív SAV; Stála výstava dejín výpočtovej techniky na Slovensku, Kronika BSP CVT SVŠT,
Peter Podracký, Karol Prachar, Martin Šperka, Štefan Kohút, Eva Kohútová, Anton Gerer

Prílohy: Jana Bečková

Recenzenti: doc. RNDr. Gabriela Andrejková, CSc., RNDr. Michal Winczer, PhD.

Druhé, doplnené vydanie (vo VEDE, vydavateľstve SAV, vydanie prvé).

www.veda.sav.sk

© Ing. Štefan Kohút, 2019

© na texty odpovedi Ivan Plander, 2019

ISBN 978-80-224-1743-3

Predslov

Život Ivana Plandra bol bytostne spätý s kybernetikou. Jeho život a vytvorené dielo sa nedajú od seba oddeliť. Jeho život je aj jeho život, a to nielen v tomto našom analytickom ponímaní, ale aj v každom prežitom dni Ivana Plandra. Preto sa v tomto životopise veľa píše o počítačoch, ktoré akoby vyryli brázdú v našom spoločenskom živote, ktorú začal vytvárať Ivan Plander a ktorá priniesla Slovensku bohatú úrodu. Boli to nielen počítače, ale takisto metódy ich využitia vrátane ich vlastného „rozumu“ – programového vybavenia. Jeho zásluhou vznikla na Slovensku výroba počítačov, zdvihla sa vlna záujmu o túto novú techniku, začali vyrastať programátori, rozvinula sa automatizácia výrobných procesov, vtedajšia mladá generácia dostala novú, fascinujúcu životnú náplň.

Ivan Plander spomína, že mu manželka raz v nedelu popoludní včítala, že číta odborný časopis a stále pracuje. Nevie, hovorí Ivan Plander, ale ja si najlepšie oddýchnem, keď môžem v pokoji čítať práve odborné články. Taký bol a stále je náš jubilant, vždy sa snažiaci pridať to svoje povestné „delta plus“ k súčasnému stavu, s ktorým on nikdy nebol spokojný, lebo vždy sa pozeral ďalej, možno dovidel ďaleko dopredu, a preto sa mu darilo motivovať svoje okolie k práci. To svoje „delta plus“ totiž vyžadoval od každého, lebo inak by výskum nebol výskumom. Dnes so smútkom hovorí, ako voľakedy v kandidátskej práci muselo byť niečo nové, nejaký originálny príspevok adepta na vedeckú hodnosť CSc., ktorým posunul svoju problematiku o kúsok ďalej, a to si obhajoval – ale dnes to kandidátska práca nemusí obsahovať. A keďže je teraz k dispozícii aj Google, aj kandidátska práca sa dá ľahšie urobiť.

Jeho vnútorný motor bol poháňaný láskou k Slovensku. Chcel ho posúvať dopredu v oblasti, ktorej rozumel. A aj ho posunul! Na hornej Orave, kde pred ním pestovali kapustu a repu (po oravsky „zemiaky“), pásli ovce a muži chodili do Ostravy a Trínca za robotou na týždňovky, pridal k televízorom z Nižnej aj počítače v Námestove. Fabriku, ktorú stavalí pre výrobu vojenskej techniky, prerobili za rok na fabriku na počítače.

Lahko sa píše tieto riadky, ale Ivan Plander to nemal na svojej ceste životom ľahké, aj keď len päť rokov od jeho nástupu do Slovenskej akadémie vied mu už jeho prvý počítač – Analógový počítač SAV (1958) – fungoval. Čitateľ si ho môže prísť pozrieť do vstupnej haly Stálej výstavy dejín výpočtovej techniky na Slovensku pri Výpočtovom stredisku SAV v areáli SAV na Patrónke v Bratislave.

Základ jeho výpočtovej jednotky tvorí vysokoziskový zosilňovač, ktorý Plander skonštruoval po dlhých mesiacoch skúšania. Sám tvrdí, že okamih, keď sa mu

„rozbehol“ jeho zosilňovač, bol najšťastnejšou chvíľou v jeho živote. Navrhol aj ostatné časti počítača a zrealizovali ho technickí pracovníci vtedajšieho Laboratória teoretickej a aplikovanej mechaniky SAV. Bol to prvý počítač na Slovensku, aj keď „len“ analógový.

O sedem rokov neskôr už začal riešiť úlohu výskumu rýchleho programového procesora (RPP). Bolo to len tri roky po tom, čo v MIT v USA prvýkrát skúšali, ako funguje počítač PDP1 s viacuzivateľským operačným systémom, keď jeden procesor využíva súčasne viac programátorov. To už nastúpili počítače tretej generácie. Prišiel však rok 1968, s ním Pražská jar a po obsadení Československa vojskami piatich spojeneckých armád aj tzv. normalizácia (politické preverovanie vedúcich pracovníkov). V roku 1969 sa však výskum rýchleho programového procesora končil a počítač – *Dedko* – už fungoval po častiach na rámoch s elektronikou na desiatich písacích stoloch v Ústave technickej kybernetiky SAV (ÚTK SAV). Napriek vtedajšej zlej politickej situácii a neistote všetkých vedúcich pracovníkov Ivan Plander vybojoval pre ÚTK pokračovanie úlohy vývoja nového počítača v štátnom pláne technického rozvoja, tzv. aplikovanom výskume. Bol to na tú dobu veľmi smelý projekt. Hneď od začiatku rátal s výrobou počítačov, ktorých priemyselný vzor sa na ÚTK SAV začal ešte len vyvíjať.

Politické zmeny zasiahli aj Ivana Planderu. Odvolali ho z funkcie zástupcu riaditeľa ústavu, vzali mu sekretárku aj veľkú miestnosť, kde tento nový projekt riadil. Zostala mu jedna malá miestnosť na 2. poschodí, ktorá bola vždy len jeho, keď chcel tvoriť tak, aby ho pri tom nevyrušovali. Pri spomienke na tie časy sa usmieva a hovorí: „Viete, ja som si tú miestnosť pre istotu stále držal.“ Akoby čakal, že sa môže stať všeličo...

Aj sa stalo, lebo po odňatí všetkých jeho organizačných aj hospodárskych právomocí mu nechali „na krku“ len jednu právomoc, a to koordináciu výskumnej úlohy *Univerzálny riadiaci počítačový systém tretej generácie RPP-16*. S typickou slovenskou závisťou asi čakali, ako si na tom projekte „vyláme zuby“. On si ich však nevylámal, ale sa zatiaľ a ďalej hľadal to svoje „delta plus“ a posúval riešenie dopredu každým dňom. Nemal k dispozícii pani Bellovú (sekretárku), nemal kávu na pohostenie spoluriešiteľov, ktorí pricestovali zďaleka, mal problém sám dostať povolenie na služobnú cestu, ale napriek tomu koordinoval činnosť asi 25 riešiteľských tímov. Keď však prišla do ÚTK televízia, pred kameru sa vždy postavil nový riaditeľ Ján Cirák a referoval o tom, ako riadiaci počítač RPP-16 pomôže u nás budovať socializmus.

Za Ivana Planderu neexistovala náhrada. V tých turbulentných časoch prevzali nové úlohy za neho jeho verní spolupracovníci Ivan Kočiš a Eduard Kostolanský, ktorí pomohli preklenúť pomerne dlhotrvajúce obdobie. Zatiaľ sa vývoj RPP-16, koordinovaný Planderom, úspešne skončil a fabrika v Námestove začala od roku 1974 vyrábať počítače, ktoré sa nasadzovali do reálnych technológií v priemysle.

Plander so svojou racionalitou myslenia vždy hľadal riešenie problému. Jeho kresťanská povaha mu nedovoľovala na niekoho sa hnevať, či dokonca na niekoho útočiť, alebo nebudaj vracaf zákerné údery. Dokázal vymyslieť to, čo nedokázali vtedajší vedúci ÚTK, a v roku 1978 sa vrátil s programom robotiky a umelej inteligencie a stal sa riaditeľom ÚTK SAV. Bolo to však možné len s pričinením prvého tajomníka ÚV KSS súdruha (vtedajšie povinné oslovenie) Lenárta, ktorý toto nové smerovanie v kybernetike pretavil do zámerov ÚV KSS o rozvoji národného hospodárstva na ďalšiu päťročnicu. Plander dokázal ešte presadiť to, aby Štefan Petráš, hoci bol po roku 1968 vylúčený zo strany (KSS), mohol byť vedeckým tajomníkom ústavu. Toto bol na danú dobu naozaj Planderov husársky kúsok a doklad jeho nezištného kamarátskeho vzťahu k spolupracovníkovi. Nebola to len rehabilitácia Plandera a Petráša, bola to zároveň aj záchrana Ústavu technickej kybernetiky SAV, lebo pracovisko dostalo pre svoj výskum novú víziu, novú náplň podporovaných „zhora“ (ešte z vyššej úrovne ako Predsedníctvo SAV), a tým aj nový rozlet. Do ústavu sa vrátila radosť z práce, lebo na čele toho celého teraz stál opäť človek, ktorý videl ďaleko dopredu a vyžadoval od každého to svoje povestné „delta plus“. Plander dokázal na Mestskom výbore KSS vybaviť aj súhlas s veľkým doktorátom pre kolegu doc. Baltazára Frankoviča, ktorý bol vyškrtnutý zo strany a mal politicky zastavený ďalší vedecký postup. (Pre neskôr narodených treba poznamenať, že „vylúčený“ zo strany bol horší politický trest ako „vyškrtnutý“.)

Ivan Plander takto dotiahol ÚTK až do roku 1989, keď malo pracovisko už 580 zamestnancov, ktorí sedeli okrem hlavnej budovy aj v novej päťpodlažnej budove v areáli SAV a v novopostavenej montovanej stavbe, v tzv. Slušovickej hale, ale aj v detašovaných pracoviskách v Galante a Banskej Bystrici. Znovu však prišiel politický „podraz“ a väčšina mladých odrazu nepotrebovala starých, lebo hlavným motívom a problémom nebola práca, ale peniaze na pobádacom fonde (sociálny fond ÚTK), ktoré si chceli deliť. Zaujímal ich len aktuálny stav, a nie budúcnosť. Do SAV prestali tiecť peniaze, rozpadla sa štruktúra riadenia výskumu a Plandera uznesením vlády odvolali z funkcie člena Predsedníctva SAV. Dvaja noví členovia Predsedníctva SAV Štefan Markuš a Baltazár Frankovič prišli v jedno dopoludnie roku 1990 do ÚTK bez ohlásenia, dali si zvoliť vedeckú radu a bez zdôvodnenia oznámili: „Dnešným dňom Ivan Plander končí vo funkcii riaditeľa ÚTK SAV a novým riaditeľom je menovaný Baltazár Frankovič“. Nikoho z prekvapených prítomných zamestnancov nenechali prehovoriť a odišli.

V marci 1997 dostáva Ivan Plander od vládneho splnomocnenca pre zriadenie Trenčianskej univerzity ponuku na funkciu štatutárneho zástupcu s úlohou vybudovať univerzitu a zaviesť vyučovanie. Ponuku prijal. Odchádza z ÚTK na vlastnú žiadosť a ide tam, kde by mohol opäť hľadať to svoje „delta plus“. Trenčianska univerzita bola zriadená zákonom SNR od 1. júla 1997. Na prvom zasadnutí jej akademického senátu bol 12. novembra 1997 tajným hlasovaním zvolený za rek-

tora Trenčianskej univerzity. Bola to unikátna univerzita s odborným zameraním na sociálno-ekonomické vzťahy, verejnú správu, ľudské zdroje a mechatroniku. Sľubne sa rozvíjala a po čase prijala názov Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne. Po piatich rokoch sa Ivan Plander stal emeritným rektorom a už nemohol reálne vplyvať na riadenie univerzity. Na ďalšie volebné obdobia boli zvolení iní kandidáti a postupne, znižovaním nárokov, sa sama skompromitovala pred verejnosťou, lebo tam nebol človek, ktorý videl ďaleko dopredu a vyžadoval od každého to svoje „delta plus“. Tento stav ho veľmi mrzel, hoci ho on nespôsobil. Pisal sa rok 2012...

Plander sa tretikrát dostal do pozície, že niečo tvrdo vybudoval, a potom sa ocitol opäť ako nežiaduci pred dverami „svojho“ domu. Vtedy dostal ponuku z Výpočtového strediska SAV (VS SAV) spolupracovať na tvorbe modernej superpočítačovej infraštruktúry Slovenska, aj keď neformálne a zadarmo, ale s obsahom a perspektívou posunúť Slovensko v tejto oblasti aspoň do blízkosti svetovej úrovne. Prijal to a prišiel. Opäť sa ocitol v kancelárii v tzv. Slušovickej hale, ktorú on, ako riaditeľ ÚTK SAV, dal voľakedy postaviť pre svojich zamestnancov. Vedúci múzea počítačov, ktoré sa v tom čase v Slušovickej hale nachádzalo, mu zariadil jednu malú miestnosť vyradeným nábytkom, lebo na nový nemali. Izba bola na pomery múzea „na úrovni“, lebo mala na okne aj záclonu, dar Ing. Jarky Melotovej, niekdajšej pracovníčky ÚTK, ktorá v tom čase chodila múzeu upratovať zadarmo. V prvý deň privítal Plandera riaditeľ VS SAV Ing. Tomáš Lacko slovami: „Vitajte naspäť v Slovenskej akadémii vied.“

Plander sa okrem práce pre VS SAV zaoberal svojím vlastným výskumom optických prepínačov s technológiou MEMS – Microelectromechanical Systems. Univerzita v Trenčíne mu nedovolila učiť už ani zadarmo, a tak prešiel do Európskeho polytechnického inštitútu v Kunoviciach na Morave, kde prednáša paralelné systémy a je garantom predmetu informatika. Tam pochopili jeho „delta plus“ a počúvali ho. Okrem toho si ďalej organizuje aktivity v SSAKI – Slovenskej spoločnosti aplikovanej kybernetiky a informatiky, chodí na zasadnutia jej výboru do Košíc. Dosiahol, že ním založená konferencia *Informatika* sa po 20 rokoch existencie dostala do kalendára podujatí spoločnosti IEEE. Opäť niečo na Slovensku posunul dopredu. V roku 2018 mu vyšiel vedecký článok „Interdisciplinary considerations on the design of MEMS actuators from a perspective of their optimality“ v časopise *Sensors and Actuators* vydavateľstva Elsevier s impact faktorom 2,62.

Táto životopisná kniha je len malou splátkou za jeho dielo a príklad cieľavej pracovitosti, ktorý od neho dostali všetci tí, čo aspoň chvíľu kráčali vedľa neho.

Bratislava 15. apríl 2019

Štefan Kohút

Obsah

Úvod	17
PRVÁ ČASŤ – Detstvo, mladosť, Analógový počítač SAV	21
Detstvo	23
Mladosť	25
Gymnaziálne roky	26
1947 – Vysoká škola	29
Turistika, dievčatá a manželstvo	33
1951 – Prvé zamestnanie	40
1953 – Slovenská akadémia vied	40
Sny o kybernetike a skutočnosť	41
1955 – Zmena Komisie na Laboratórium	43
1956 – Planderov zosilňovač	47
1958 – Analógový počítač SAV	51
1959 – Laboratórium strojov a automatizácie	52
DRUHÁ ČASŤ – Prvé číslicové počítače v SAV	57
1960 – Výpočtové stredisko v Laboratóriu strojov a automatizácie SAV	59
1961 – Ústav strojov a automatizácie SAV	61
Hospodársky plán na rok 1962	62
1962 – Počítač ZRA-1	63
1963 – Ústav mechaniky a automatizácie SAV	68
1963 – Prvá správa o činnosti počítača ZRA-1	69
1965 – Druhá správa o činnosti počítača ZRA-1	71
1966 – Ústav technickej kybernetiky SAV	73
1966 – Počítač GIER	75
1975 – Likvidácie počítača GIER	82
TRETIA ČASŤ – Projekt RPP-16	87
Krátka genéza smelého projektu	89
Chronológia projektu	92
1965 – Začiatok riešenia úlohy rýchleho programového procesora	93
1966 – Prvýkrát v Ústave technickej kybernetiky SAV	96
1967 – Ivan Plander sa habilitoval za docenta	99

1968 – Koniec základného výskumu rýchleho programového procesora	101
1969 – Začiatok aplikovaného výskumu RPP-16	105
Záverečná oponentúra štátnej úlohy VI-1-3/4	106
Výskum rýchleho programového procesora	106
Pokračovanie výskumu RPP-16	108
1970 – Začiatok používania značky RPP-16	111
Veľké dosky, konektory a iné problémy	118
1971 – Koniec prvej etapy vývoja RPP-16, začiatok úlohy 4. generácie	122
1972 – Velkodosková verzia RPP-16S FV1 a prvá verzia RPP-16M	129
1973 – Príprava výroby a záverečná oponentúra počítača RPP-16	134
1974 – Ukončenie úlohy RPP-16	140
Záverečné hodnotenie úlohy na Predsedníctve SAV	143
Zlatá Incheba	145
1976 – Doznievanie úlohy RPP-16	146
Aplikácie RPP-16 podľa odbornosti a krajiny nasadenia	149
Priame riadenie technologických procesov na Slovensku	149
Priame riadenie technologických procesov v Čechách	150
Návrh nových algoritmov a programov na Slovensku	151
Návrh nových algoritmov a programov v Čechách	152
Aplikácie vo vzdelávaní na Slovensku	152
Aplikácie vo vzdelávaní v Čechách	153
ŠTVRTÁ ČASŤ – Politika v kybernetike	155
Politické prostredie ako objektívna realita	157
Kandidatúra v roku 1953	157
Oficiálny vplyv politiky v rokoch 1961 – 1965	160
Obdobie roku 1968	160
Prípád IFIP	164
1973 – Pokračovanie úlohy RPP-16 v období tzv. normalizácie	165
Preverovanie v rokoch 1970 – 1974	167
1978 – Návrat s robotikou a umelou inteligenciou	168
VVJ – Vedecko-výrobná jednotka	170
Disidenti na ÚTK SAV 1978 – 1990	174
Zlom po roku 1989	176
1991 – Návrh na zrušenie Ústavu technickej kybernetiky SAV	184
Rehabilitácia	185
PIATA ČASŤ – Medzinárodné ambície	187
Konfrontácia so svetom	189
Školenia v zahraničí	189

Školenie vo firme Varian	190
Hybridný počítač PACER 600	192
SMEP – Systém malých elektronických počítačov	195
Časopis Počítače a umelá inteligencia	202
Členstvo Ivana Plandera v medzinárodných redakčných radách časopisov ..	203
Medzinárodné konferencie	204
Medzinárodná konferencia Umelá inteligencia a informačno-riadiace systémy robotov	205
Planderove funkcie na medzinárodných konferenciách na Slovensku	207
Planderove funkcie na medzinárodných konferenciách v zahraničí ..	208
Medzinárodné báзовé laboratórium pre umelú inteligenciu pri ÚTK SAV ...	208
Spolupráca Ivana Plandera so zahraničnými inštitúciami	211
International Federation for Information Processing – IFIP	211
Členstvo v ďalších zahraničných organizáciách	213
Prednáškové pobyty Ivana Plandera v zahraničí	214
Pracovné pobyty Ivana Plandera v zahraničí	214
Študijné pobyty Ivana Plandera v zahraničí	215
ŠIESTA ČASŤ – Paralelné počítače, robotika a umelá inteligencia	217
Vízie nových projektov	219
1971 – Začiatok riešenia úloh počítačov vyšších generácií	219
1972 – Druhý rok riešenia úlohy štvrtej a ďalších generácií počítačov	221
1973 – Pokračovanie ideí riadiaceho počítača RPP-16 v systéme 4. generácie	222
1974 – Stav úlohy 4. generácie prerokovaný na zasadnutí Predsedníctva SAV	224
1975 – Problémy riešenia úlohy Spofahlivostný systém riadiacich počítačov 4. generácie	227
1978 – Rok veľkých zmien v Ústave technickej kybernetiky SAV	230
1979 – 1980 – Druhá etapa prechodu ústavu na vedecko-výrobnú jednotku	233
1981 – 1985 – Tretia etapa prechodu ústavu na vedecko-výrobnú jednotku	235
1984 – Úspech na výstave ROBOT '84 v Brne	238
1986 – 1990 – Ošma päťročnica v ÚTK SAV	240
1987 – Správa o ukončení prechodu na VVJ	242
1988 – Výročná správa ÚTK SAV má už 121 strán a 80 strán príloh	245
Trendy vývoja ústavu v posledných dvoch (celých) rokoch	247
1989 – Posledný rok špičkového výskumu v ére socializmu	248
1990 – Nový Ústav technickej kybernetiky SAV – adept na zrušenie	249
Preverka hospodárenia	250

Ešte pár slov ku kontrole v ÚTK SAV a KYBEREX-e	252
1991 – Rozpad ÚTK SAV a nové pracovné zaradenie Ivana Plandera	255
1992 – 1997 – Práca Ivana Plandera v SAV	257
1997 – Ivan Plander odchádza zo Slovenskej akadémie vied	260
SIEDMA ČASŤ – Trenčianska univerzita a súčasnosť	263
Ako po odchode zo SAV	265
Založenie Trenčianskej univerzity	266
Nové odborné smery a špecializácie	268
Predmety z informatiky	271
Výskum profesora Plandera	273
Emeritný rektor	274
Európsky polytechnický inštitút v Kunoviciach	276
Improvizovaný návrat do SAV	278
Súčasnosť	279
ÔSMA ČASŤ – Pedagogické a spoločenské pôsobenie	283
Slovenská vysoká škola technická/Slovenská technická univerzita	285
Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne	287
Vedecko-technická spoločnosť – VTS	287
Slovenská spoločnosť aplikovanej kybernetiky a informatiky – SSAKI	290
Členstvo Ivana Plandera v iných odborných komisiách a spoločnostiach	292
DEVIATA ČASŤ – Tituly a vyznamenania	293
Tituly	295
Ocenenia práce	307
Spoločenské ocenenia	320
Zahraničné vyznamenania	321
1977 – IFIP Silver Core	321
1997 – Computer Pioneer Award	321
Slovo na záver	322
LITERÁRNE ZDROJE	323
Literatúra	325
Dokumenty z fondov RO SAV I a RO SAV II Ústredného archívu SAV – zasadnutí Predsedníctva SAV	327
Dokumenty z fondov RO SAV I a RO SAV II Ústredného archívu SAV – výročné správy Ústavu technickej kybernetiky SAV	332
Dokumenty z fondov Ústredného archívu SAV – rôzne	333

PRÍLOHY	335
Zoznam príloh	337
Publikačná činnosť Ivana Plandera v období 1954 – 2018	338
Prehľad dokumentov výskumných úloh z obdobia analógových počítačov ...	360
Prehľad dokumentov výskumnej úlohy Výskum rýchleho programového procesora	362
Prehľad dokumentov výskumnej úlohy Univerzálny riadiaci počítačový systém tretej generácie RPP-16	372
Prehľad dokumentov výskumnej úlohy Cieľový projekt č. 606 Informačno-riadiace systémy robotiky	395
Prehľad dokumentov výskumnej úlohy Nová generácia výpočtových systémov	436
Skratky	444
O autorovi	448

Úvod

Kniha, ktorú ste sa práve rozhodli čítať, je zavŕšením osemnásťročnej práce autora, zbierania a prezentovania starých počítačov a dokumentov so snahou zachovať tieto predmety pre budúce generácie ako históriu IT na Slovensku.

Prvé predstavenie častí starých počítačov bolo v jednej miestnosti Výpočtového strediska SAV 1. apríla 2001. Po roku boli zbierky rozšírené a obohatené o počítač RPP-16, zapožičaný ako zbierkový predmet zo SNM. Sprístupnili ich v novej, väčšej miestnosti VS SAV pod názvom *Minimúzeum výpočtovej techniky*, ktoré slávnostne otvoril 17. mája 2002 osobne akademik Ivan Plander. Z predmetov vystavovaných v Minimúzeu bola po rokoch inštalovaná prvá verejná výstava historických počítačov v Slovenskom národnom múzeu počas veľkolepej výstavy *Majstri ducha na prelome rokov 2010/2011*. Odtiaľ sa už nazbierané predmety presunuli do súčasnej budovy, kde je po rozšírení zbierok inštalovaná a prevádzkovaná *Stála výstava dejín výpočtovej techniky na Slovensku*. Nemí svedkovia dejín boli zozbieraní a rozložení v expozíciách na výstavných stoloch na ploche 600 m². Chýbal im však príbeh, lebo to, čo si kurátor výstavy pamätal osobne z minulosti, nestačilo.

Nastalo obdobie hľadania dokumentov a príbehov. V Ústrednom archíve SAV sa nachádzalo 700 zväzkov dokumentov s 3 000 položkami v neusporiadanom stave, teda v takom, v akom vtedajší pracovníci (po roku 1989) dokázali vôbec nejaké spisy zachrániť. Autorovi tejto publikácie a autorky príloh trvalo dva roky, kým dokumenty popri svojej vlastnej práci roztriedili a uložili, aby boli prístupné verejnosti. Ich zoznamy možno v súčasnosti nájsť na webe Stálej výstavy dejín výpočtovej techniky na Slovensku a zapožičať si ich na prezenčné štúdium v Ústrednom archíve SAV. Je to spolu 318 archívnych škatúl. Po týchto viacročných snaženiach mala už historiografia IT na Slovensku zabezpečené dve zložky: technické prostriedky a písomné dokumenty – najmä výskumné správy z vývoja počítačov v Ústave technickej kybernetiky SAV. Chýbala tretia, a to príbeh, prepojenie týchto nemých svedkov histórie s ľuďmi, ktorí tieto dejiny tvorili.

V priestoroch Stálej výstavy sa uskutočnilo desať stretnutí bývalých pracovníkov a spolupracovníkov ÚTK SAV pod názvom *Prokybernetika*, na webe výstavy sa vytvorila rubrika „Pohľady do histórie“ a kolegovia sa nabádali do písania svojich zážitkov, metód práce a iných svedectiev. Takto sa okrem diskusií a verbálne prednášaných zážitkov vytvorilo aj niekoľko desiatok písomných publikácií na webe, ktoré na konci roka 2018 vyšli aj v elektronickej podobe na offline CD

nosiči ako *Spomienky na kybernetiku* v edícii Martina Šperku. V tom roku sa akademik Plander dožil okrúhleho životného jubilea a zhrnutie jeho príbehu bolo nanajvýš aktuálne, lebo okrem okrúhleho výročia slubovalo aj premostenie všetkých napísaných aj nenapísaných príbehov. V Ústrednom archíve SAV sa z titulu profesionálnych povinností uchováva zo zákona množstvo archívnych materiálov z činnosti SAV v minulosti. Autor tohto životopisu preštudoval 49 záznamov zo zasadnutí Predsedníctva SAV, kde sa preberala informatika či predtým kybernetika, mechanika a pod. Ďalej to boli zápisnice a materiály zo zasadnutí kolégii pre kybernetiku, komisii pre výpočtovú techniku a výročné správy Ústavu technickej kybernetiky SAV. Zo správ predkladaných na Predsedníctve SAV a následných uznesení, stanovisk a pod. vznikla chronológia príbehu počítačov v SAV s autentickými citátmi. Za nimi bolo „citiť“ rukopis Ivana Plandra, neskôr aj s riadne uvedeným menom pod predkladanými správami. Čitateľovi je teraz vhodné povedať, že na zasadnutí Predsedníctva SAV mohol predkladať materiály len jeho člen, a tých bolo pätnásť, kým vedeckých ústavov bolo okolo päťdesiat.

Akademik Plander od roku 2002, keď otvoril Minimúzeum, neprestal podporovať myšlienku zachovania histórie IT, a to najmä pre mladú generáciu, ktorá už žila novou technikou, možno až príliš. Bolo jej potrebné hovoriť, ako to bolo u nás na začiatku, dávno pred rokom 1989.

Preto ani nebolo ťažké prehovoriť akademika Plandra na spoluprácu, aby porozprával svoje osobné zážitky a doplnil túto historickú kostru svojim príbehom. Keďže jeho osobný život bol doslova prepojený s prácou a jeho radosť z pracovných úspechov bola rovnaká ako z osobných rodinných príbehov, vznikol tento životopis, ktorý predkladáme čitateľovi, aby sa mohol presvedčiť, „ako to bolo, keď u nás začínali počítače“. Istotne by sa dali mnohé časti tejto publikácie prehĺbiť, rozšíriť, doplniť a vytvoriť tak širší strom reálií a zážitkov okolo časovej kostry tohto deja. Predpokladáme, že sa nájde viacero aktívnych, možno svedkov tých čias, možno učiteľov IT, možno historikov techniky, ktorí na základe prečítaných statí, doplnených o štúdium dokumentov z Ústredného archívu SAV alebo svojich súkromných archívov, napíšu ďalšie príbehy o tých časoch alebo doplnia to, čo sme v tejto publikácii nenapísali my.

Neoddeliteľnou a povinnou časťou tejto knihy sú prílohy, v ktorých je zverejnená publikačná činnosť akademika Plandra, spracovaná podľa jednotlivých rokov, kde sa uvádzajú spolu publikácie vedecké, odborné aj populárne. Druhá časť, prílohy 2 – 6, tvoria zoznamy výskumných správ a súvisiacich dokumentov, zoradené podľa výskumnej témy. Vznikli z tých úloh a projektov, ktorých koordinátorom alebo garantom bol Ivan Plander. Sú to dokumenty, ktoré obaja autori (životopisu aj príloh) triedili a ukladali dva roky.

Čítanie tohto príbehu nebude ľahké, ale odmenou bude obraz autentických a nepochybnitelných medzníkov našej IT histórie, doplnený o autentické výpo-

vede človeka, ktorý tieto parciálne kroky inicioval a riadil, ktorý podnietil k aktívite úžasné množstvo prvých odborníkov vo sfére IT u nás, najmä v návrhu počítačov a integrovaných obvodov, programovaní, riadení procesov v reálnom čase, umelej inteligencii a robotike.

Nech je pre čitateľa toto dielo zdrojom užitočného poznania našej histórie IT a zároveň poctou akademikovi Planderovi, ktorú si po prečítaní knihy u každého čitateľa isto zaslúži.

Na záver ešte krátka, ale dôležitá poznámka. V období príprav rukopisu do tlače došlo k organizačným zmenám vo Výpočtovom stredisku, ktoré sa stalo organizačnou zložkou nového Centra spoločných činností SAV. V jeho novom organizačnom poriadku sa zmenil názov Stálej výstavy dejín výpočtovej techniky na Slovensku na Múzeum počítačov. Tento nový názov ešte nie je úplne zavedený do života, ale čitateľ sa s ním v krátkej budúcnosti isto stretne.

Bratislava 18. júna 2019

Štefan Kohút

Žiaľ, do tohto úvodu ešte patrí smutná udalosť, pretože počas prípravy knihy do tlače nás dňa 26. 10. 2019 akademik Ivan Plander navždy opustil.

Češť jeho pamiatke!

Bratislava 12. november 2019

Štefan Kohút

O autorovi

Ing. Štefan Kohút je absolventom Elektrotechnickej fakulty SVŠT (1963), špecializácia konštrukcia strojov a prístrojov. Tam v rokoch 1964 – 1966 absolvoval aj postgraduálne štúdium automatizácie a regulácie. V rokoch 1968 – 1980 pracoval v Ústave technickej kybernetiky Slovenskej akadémie vied ako vedúci prevádzky počítačov, neskôr Počítačového laboratória. Okrem hlavnej pracovnej činnosti bol predsedom závodnej pobočky SVTS, založil a viedol celoštátne združenie používateľov počítačov PDP-11 SLOVDEK. Bol tajomníkom komisie SAV pre výpočtovú techniku. Popri svojej práci založil (1973) a viedol Výpočtové

stredisko SAV, ktoré sa stalo právnickou osobou 1. 4. 1976 a do konca roka 1976 bol jeho povereným riaditeľom. Po niekoľkých rokoch práce vo Výskumnom ústave lekárskej bioniky sa v roku 1989 vrátil do Ústavu technickej kybernetiky SAV, kde pracoval do konca roka 1990 v oddelení optických pamätí. Do SAV sa po druhýkrát vrátil začiatkom roka 2001 ako riaditeľ Výpočtového strediska SAV. Túto funkciu vykonával do roku 2006. Už v apríli 2001 inštaloval svoju prvú stálu výstavu histórie výpočtovej techniky, ktorú po rozšírení pomenoval Minimúzeum výpočtovej techniky. Jeho prevádzku oficiálne otvoril 17. 5. 2002 spolu s prvým pripojením SAV na optickú sieť SANET s prenosovou kapacitou 1Gb/s. Odvtedy sa vo Výpočtovom stredisku SAV propagovala slovenská história počítačov spolu s najmodernejšími počítačmi súčasnosti. V rokoch 2008 – 2017 sa venoval rozvoju Minimúzea, ktoré od roku 2012 nieslo názov Stála výstava dejín výpočtovej techniky na Slovensku. V roku 2015 založil tradíciu propagácie histórie a budúcnosti IT na Slovensku pod názvom *Extrapolácie* s prvým ročníkom v Košiciach. Ing. Štefan Kohút je emeritným pracovníkom SAV, organizačnej zložky Centra spoločných činností SAV.